

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL časopisu / URL of the journal: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Autor(i) / Author(s): Michaela Melková
Článok / Article: Recenzia na knihu: Bezpečnosť štátu a občana: energetická bezpečnosť
Vydavateľ / Publisher: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica

Odporúčaná forma citácie článku / Recommended form for quotation of the article:

MELKOVÁ, M. 2015. Recenzia na knihu: Bezpečnosť štátu a občana: energetická bezpečnosť. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 18, č. 1, 2015. ISSN 1335 – 2741, s. 199-205. Dostupné na internete: http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/1_2015/MELKOVA.pdf.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu Politické vedy. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

RECENZIA NA KNIHU: BEZPEČNOSŤ ŠTÁTU A OBČANA: ENERGETICKÁ BEZPEČNOSŤ

BOOK REVIEW: STATE AND CITIZEN SECURITY: ENERGY SECURITY

Michaela Melková*

IVANČÍK, R., KELEMEN, M.: *Bezpečnosť štátu a občana: energetická bezpečnosť*. Plzeň: Vydavateľství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 1 s. ISBN 978-80-7380-474-9.

Každý štát sa usiluje o zaistenie svojej bezpečnosti, ktorá pozostáva nielen z vojenskej, politickej, ekonomickej, sociálnej, informačnej, ale aj energetickej bezpečnosti. Súčasný medzinárodný systém je ovplyvnený nekončiacou globalizáciou, zvyšujúcou sa interdependenciou jeho aktérov a je charakteristický prehlbujúcou sa závislosťou štátov na životne dôležitých zdrojoch. Podľa slov autorov, energetická bezpečnosť v súčasnosti predstavuje multidimenzionálny fenomén, ktorý ovplyvňuje nielen hospodársky rast a rozvoj štátov, ale aj jeho celkovú bezpečnosť. Pre štáty Európskej únie, Rusko, ale aj európske tranzitné štáty ako je Ukrajina má v súčasných podmienkach energetická bezpečnosť veľký význam, čo demonštrujú i udalosti počas plynových kríz v rokoch 2006 a 2009. Najproblematickejšími oblasťami týkajúcimi sa energetických zdrojov je ich neobnoviteľnosť, zaistenie stabilných dodávok, diverzifikácia zdrojov, efektívnosť ich využitia či nestabilné podmienky, krízy a konflikty v štátoch, v ktorých sa zásoby zdrojov nachádzajú. Publikácia sa preto s využitím relevantných výskumných metód usiluje priniesť ucelenú definíciu a analýzu energetickej bezpečnosti a ponúknuť prehľad primárnych záujmov vybraných štátov v tejto oblasti spolu s komparáciou energetickej bezpečnosti EÚ a Slovenskej republiky.

* Mgr. Michaela Melková pôsobí ako interná doktorandka na Katedre bezpečnostných štúdií, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, +42148 446 1612, e-mail: michaela.melkova@umb.sk.

Recenzovaná kniha pozostáva zo štyroch hlavných kapitol, ktoré sú pre potrebu hlbšej analýzy jednotlivých bodov pomerne členité. Už v úvode autori publikácie zdôrazňujú, že energetická bezpečnosť predstavuje jeden z najdôležitejších pilierov celkovej bezpečnosti štátu. Ekonomické problémy spôsobené finančnou a hospodárskou krízou, bojom o zdroje a narastajúcou vzájomnou závislosťou ešte zvyšujú obtiažnosť riešenia tejto problematiky. Prvá kapitola sa primárne orientuje na identifikovanie prístupov skúmania bezpečnosti a analýzu samotného termínu bezpečnosť. V prvých troch podkapitolách autori prezentujú rôzne vnímanie bezpečnosti v priebehu vývoja medzinárodného systému. Spomínajú, že obdobie po skončení studenej vojny a následný fenomén globalizácie, prehlbovania vzájomných väzieb a internacionalizácia vytvorili priestor pre vznik nových hrozieb ako medzinárodný terorizmus, kybernetické útoky či nelegálna migrácia a v súvislosti s energetickou bezpečnosťou je potrebné spomenúť aj teroristické útoky na ropné rafinérie, vrtné veže, jadrové elektrárne či plynovody a ropovody. Z tohto dôvodu je bezpečnosť čoraz viac spájaná s nevojenskými ohrozeniami a zároveň nadobúda sociálny rozmer. Autori konštatujú, že pojem bezpečnosť má polysémický charakter, neustále získava nové významy a neexistuje pre ňu žiadna záväzná definícia, v dôsledku čoho ponúkajú výber viacerých definícií od rôznych autorov.

V ďalšej podkapitole sa autori usilujú o definovanie pojmu bezpečnosť. Za najjednoduchšiu definíciu bezpečnosti považujú tú, ktorá charakterizuje bezpečnosť ako opozitum nebezpečenstva a je definovaná pozitívnym a negatívnym vymedzením. Pozitívny aspekt bezpečnosti je viazaný na určitý predmet, vec, človeka, štát, spoločenstvo a subjekt sa nachádza mimo dosahu hrozieb, kým negatívne ponímanie bezpečnosti vychádza z neprítomnosti hrozby a tým je opakom stavu nebezpečenstva. Následne sa autori v stručnosti venujú prístupom vybraných štátov k chápaniu bezpečnosti, konkrétne anglosaskému, francúzskemu, nemeckému, slovenskému a českému.

V šiestej podkapitole, v nadväznosti na predchádzajúce skutočnosti vymedzujú chápanie bezpečnosti z dvoch uhlov a síce širšieho, kde sa pozornosť zameriava na ekonomické, politické, environmentálne, energetické, informatické či spoločenské oblasti a užšieho, v rámci ktorého autori vychádzajú z politicko-vojenského ponímania bezpečnosti. Pre porovnanie s predchádzajúcou klasifikáciou predstaviteľov Kodanskej školy ponúkajú autori dve vymedzenia bezpečnosti na základe subjektu, ktorého sa to týka, konkrétne päťúrovňové pozostávajúce z globálnych medzinárodných systémov,

medzinárodných subsystémov, štátov, skupín organizovaných do jednotiek a jednotlivcov a trojúrovňovej klasifikácie tvorenej zo sféry národnej, spoločenskej a ľudskej.

Siedma podkapitola sa zameriava na analýzu vybraných sektorov bezpečnosti a z tohto dôvodu je pomerne členitá. Pozostáva z ôsmich sektorov, menovite vojenský, politický, ekonomický, environmentálny, spoločenský, informačný, energetický a ďalšie.

Na konci prvej kapitoly autori konštatujú, že bezpečnosť každého subjektu je limitovaná prostredím, v ktorom sa nachádza. Bezpečnostné prostredie je po páde bipolarity čoraz viac komplikované, nestabilné a charakteristické nerovnomernosťou vývoja v dôsledku neriešenia globálnych problémov sveta. Štáty musia v súčasnosti čeliť novým bezpečnostným hrozbám vojenského aj nevojenského charakteru a preto je globálne bezpečnostné prostredie nestabilné, nepredvídateľné a negatívne vplyva na zaistenie bezpečnosti jednotlivých subjektov.

Druhá kapitola s názvom Analýza a hodnotenie energetickej bezpečnosti je rozdelená do šiestich podkapitol. Prvá podkapitola sa zaoberá všeobecnými východiskami energetickej bezpečnosti. Autori tvrdia, že význam energetickej bezpečnosti neustále rastie a preto býva predmetom výskumu mnohých vedných odborov ako je politológia, ekonómia, geografia či environmentalistika. Z hľadiska skúmania bezpečnostných aspektov energetickej bezpečnosti považujú autori za najvýznamnejšie diela predstaviteľov Kodanskej školy, ktorí energetickú bezpečnosť spájajú s ekonomickou dimenziou bezpečnosti. Ďalšia časť prvej podkapitoly pozostáva z grafov, ktoré poukazujú na najviac využívané energetické zdroje v súčasnosti.

Druhá podkapitola sa následne venuje definovaniu energetickej bezpečnosti, pričom autori zdôrazňujú, že definícia od International Energy Agency je naďalej aktuálna, hoci bola vytvorená už v sedemdesiatych rokoch a v súčasnosti sa používa v rôznych obmenách. Zároveň rozdeľujú definície energetickej bezpečnosti do dvoch skupín, z hľadiska o čiu bezpečnosť sa jedná, konkrétne bezpečnosť štátov, ktoré zdroje importujú a na druhej strane bezpečnosť štátov, ktoré zdroje exportujú. Nakoniec parciálnej časti autori ponúkajú svoju vlastnú ucelenú definíciu energetickej bezpečnosti vytvorenú na základe predošlých definícií.

Pre komplexné poňatie problematiky autori v tretej podkapitole ponúkajú prehľad vývoja energetickej bezpečnosti. Do povedomia verejnosti sa tento pojem zapísal po ročných šokoch v 70. rokoch 20. storočia, ktoré autori

pokladajú za jeden z najvýznamnejších medzníkov chápania energetickej bezpečnosti, kedy bola ropa využitá ako strategický energetický zdroj v medzinárodnom konflikte na donútenie štátov k zmene ich politiky. Energetická bezpečnosť sa tak stala neoddeliteľnou súčasťou akejkoľvek koncepcie národnej bezpečnosti. Napokon rozpad bývalého Zväzu sovietskych socialistických republík predstavuje posledný medzník vo vývoji energetickej bezpečnosti.

Štvrtá podkapitola sa zaoberá vymedzením pojmu energetická bezpečnosť, ktorý je podľa autorov všeobecný a spájajú sa s ním ďalšie úzko súvisiace pojmy ako energetická politika, energetické vzťahy, kríza či stabilita. Na stabilite majú však rovnaký záujem exportné i importné štáty, hoci autori zdôrazňujú, že krajiny závislé na dovoze sú fragilnejšie a náchylnejšie na zmeny na medzinárodných finančných trhoch. Na druhej strane je problémom väčšiny exportných krajín priveľká závislosť na príjmoch z vývozu energetických zdrojov, čo podčiarkuje aj percento, ktoré tvoria príjmy z predaja ropy a zemného plynu na celkovom HDP vybraných štátov. Na konci podkapitoly však autori konštatujú, že neexistujú pochybnosti o tom, že krajiny dovážajúce energetické zdroje sú omnoho zraniteľnejšie, pretože prerušenie dodávok môže spôsobiť finančné straty, dokonca až znefunkčniť odvetvie národného hospodárstva.

Hlavná časť druhej kapitoly sa usiluje priblížiť problematiku diverzifikácie energetických zdrojov, geografickú a tranzitnú diverzifikáciu, rezervácie a efektivitu v energetickej bezpečnosti. Snahy o diverzifikáciu majú politický charakter a štáty sa preto usilujú znižovať svoju jednostrannú závislosť na dodávateľoch. Autori následne ponúkajú charakterizáciu projektov Nabucco, Nord Stream a South Stream s vhodne priloženými grafickými vyobrazeniami. Nevyhnutnosť budovať zásobníky energetických zdrojov a efektivnosť ich využívania sú v súčasných nepredvídateľných a nestabilných podmienkach kruciaľne. Rovnako je podľa autorov potrebné zaistiť bezpečnosť tzv. choke points v podobe strategických významných miest využívaných na prepravu energetických zdrojov.

Tretia kapitola sa zaoberá identifikáciou kauzality energetickej bezpečnosti a geopolitiky. Pozostáva zo štyroch podkapitol, počnúc charakteristikou energetiky a geopolitiky na začiatku 21. storočia a následným priblížením záujmov štátov v Perzskom zálive, Afrike a Antarktíde. Globálna hospodárska a finančná kríza, ktorá začala v USA, spôsobila, že vývoj spoločnosti nebude mať podobu westernizácie zvyšku sveta. Geopolitické ťažisko svetového systému sa posúva smerom do Ázie, čo autori demonštrujú na príkladoch zvyšujúcej sa

spotreby ropy vo východnej hemisfére a energetickej zraniteľnosti USA v dôsledku prírodných katastrof. Každý štát, ktorý si chce zabezpečiť udržateľný ekonomický rozvoj, musí mať zaistené plynulé zásobovanie energetickými zdrojmi. Najväčšie overené náleziská ropy sa však nachádzajú v oblastiach zvýšeného medzinárodného napätia alebo priamo na územiach ozbrojených konfliktov. Autori k týmto oblastiam zaraďujú už spomínaný Perzský záliv, Afriku a Antarktídu. Konfliktný potenciál Perzského zálivu autori rozčleňujú do troch úrovní, ktoré následne bližšie analyzujú. Jedná sa o úroveň potenciálneho konfliktu svetových mocností (USA, Rusko, Čína, Francúzsko, Veľká Británia), úroveň potenciálneho konfliktu regionálnych mocností (Irak, Irán, Saudská Arábia) a najnižšiu úroveň v podobe vnútroštátnych problémov medzi vládou a občanmi štátov Perzského zálivu. Záujmy štátov jednotlivých úrovní sú následne podrobnejšie analyzované v jednotlivých podkapitolách. V rámci tretej kapitoly pozitívne hodnotím priblíženie konfliktov medzi štátmi Perzského zálivu, konkrétne iránsko-iracká vojna, iracká okupácia Kuvajtu a spory Iránu so Spojenými arabskými emirátmi, ktoré sú spracované stručne a prehľadne aj pre laického čitateľa.

Predposledná podkapitola sa zameriava na africký kontinent, kde sa nachádzajú dve oblasti s obrovskými zásobami ropy, konkrétne Guinejský záliv a región severovýchodnej Afriky. Autori následne vymedzujú africké štáty, ktoré sú najväčšími producentmi ropy, s dôrazom na ich vzrastajúci geopolitický význam. Afrika patrí k oblastiam s najväčšími zásobami ropy na svete a preto na produkciu ropy, ale aj na politické dianie v štátoch pôsobia medzinárodné ropné spoločnosti. Ich následné pôsobenie autori rozdeľujú do troch období. Podľa autorov nerastné zásoby spôsobili na jednej strane vyhrotenie konfliktov v niektorých štátoch Guinejského zálivu, ale na druhej strane prispeli k zvýšenej regionálnej spolupráci pri budovaní ropovodov či infraštruktúry, ktorá je jedným z najväčších deficitov štátov subsaharskej Afriky.

Koniec tretej kapitoly sa zaoberá charakterizáciou Antarktídy, ktorej význam v dôsledku globálneho otepľovania a zjednodušenej prístupnosti k nerastným zdrojom stúpa. Z tohto dôvodu predstavuje oblasť potenciálnych konfliktov medzi štátmi patriacimi do oblasti arktického regiónu (Rusko, Kanada, Dánsko, Nórsko, USA, Island, Fínsko). Ich záujmy sú následne podrobnejšie analyzované. Hoci je v Arktíde problematická dostupnosť ložísk, slabá infraštruktúra, extrémne podmienky, vysoké technologické a finančné nároky, podľa tvrdení autorov je z dlhodobého hľadiska obrovský potenciál Arktídy nespochybniteľný. Tretia kapitola je zároveň doplnená vhodnými grafmi, ktoré

čitateľovi uľahčia vytvoriť si dostatočnú predstavu o množstve ropných rezerv vo svete, svetových zásobách zemného plynu, zásobách ropy a zemného plynu štátov Perzského zálivu, o podiele HDP svetových mocností na celosvetovom HDP, o prehľad zásob ropy a zemného plynu vybraných štátov atď.

Posledná, štvrtá kapitola sa sústreďuje na komparatívnu analýzu energetickej bezpečnosti Európskej únie a Slovenskej republiky. Autori konštatujú, že EÚ nie je energeticky sebestačná a závislosť na zdrojoch sa pravdepodobne bude ešte viac zvyšovať. Zároveň je EÚ v tejto oblasti značne heterogénna, pretože jednotlivé členské štáty sa líšia v miere závislosti na importe i exporte. Svoje tvrdenie podkladajú následne vhodne zvolenými grafmi ohľadom spotreby jednotlivých druhov energie, zásobách zdrojov členských štátov či prehľadom závislosti členských štátov na dovoze energií a závislosť EÚ na dovoze ropy, zemného plynu a tuhých palív. Na konci parciálnej časti autori definujú možné riziká a hrozby, ktoré by mohli narušiť nielen energetickú, ale aj ekonomickú, sociálnu a celkovú bezpečnosť EÚ. V súvislosti s energetickou politikou EÚ autori v druhej podkapitole analyzujú náležitosti Tretieho liberalizačného balíka a charakterizujú základné ciele a priority energetickej politiky EÚ. Zároveň sa však zameriavajú aj na osobitnú definíciu cieľov energetickej politiky a energetickej bezpečnosti Slovenskej republiky, ktorá je súčasťou tretej podkapitoly.

Posledná časť štvrtej kapitoly sa usiluje o charakterizáciu aktuálneho stavu a trendov v oblasti energetickej bezpečnosti EÚ a SR z pohľadu energetických surovín, konkrétne ropy, zemného plynu, uhlia, obnoviteľných zdrojov energie a uránu. K faktom uvedeným v tejto časti publikácie autori prikladajú vhodne zvolené grafy ohľadom prehľadu najväčších dodávateľov energetických zdrojov do EÚ, či o spotrebe zdrojov SR a EÚ.

Záver publikácie ponúka čitateľovi sumarizáciu najvýznamnejších faktov a poznatkov z oblasti energetickej bezpečnosti, ktorú najviac ovplyvnil fenomén globalizácie a s ňou spojené zmeny v ekonomickej i bezpečnostnej situácii. Autori kladú dôraz na liberalizáciu trhov s energiami, diverzifikáciu a efektívne využívanie zdrojov. Konštatujú, že, EÚ nedisponuje možnosťami garantovať energetickú bezpečnosť jej členským štátom a preto sú štáty v tejto oblasti naďalej odkázané na svojpomoc. Nakoniec ponúkajú návrh tém na oblasti výskumu v rámci sektora energetickej bezpečnosti pre novo sa vytvárajúce bezpečnostné vedy.

Recenzovanú publikáciu vytvorili dvaja autori. **Radoslav Ivančík** vyštudoval odbor Ekonomika armády - financie na Vysokej vojenskej škole vo Vyškove v

Českej republike. V súčasnosti je náčelníkom Odboru rozpočtu a financií Generálneho štábu ozbrojených síl SR a pôsobí ako zástupca OS SR v NATO Military Committee Joint Standardization Board-Financial Working Group. **Miroslav Kelemen** vyštudoval na Vysokej vojenskej leteckej škole Slovenského národného povstania v Košiciach. Svoje poznatky získal aj na zahraničných vzdelávacích inštitúciách v Paríži, Brne a Ríme. Štátnu službu ukončil s titulom brigádneho generála a je držiteľom titulu Zaslúžilý letec ozbrojených síl SR. V súčasnosti pôsobí ako rektor na Vysokej škole bezpečnostného manažérstva v Košiciach.

Na záver hodnotím publikáciu pozitívne, pretože poskytuje ucelený a detailný pohľad na problematiku energetickej bezpečnosti, ktorú autori poňali z viacerých uhlov pohľadu, počnúc identifikáciou samotnej bezpečnosti, energetickej bezpečnosti, charakterizáciou najvýznamnejších oblastí zásob energetických zdrojov a končiac analýzou a komparáciou energetických politík a bezpečnosti EÚ a SR. Autori podkladajú svoj výskum vhodnou argumentáciou a umožňujú čitateľovi lepšie pochopiť danú problematiku zvolením vhodných grafických vyobrazení. Musím konštatovať, že význam tejto kvalitnej publikácie v podmienkach globalizácie, zvyšovania interdependencie a energetickej závislosti je pomerne vysoký a poskytuje čitateľovi dostatočný pohľad na stúpajúci význam energetickej bezpečnosti.